

ALEKSANDER LEWKOWICZ

SYTUACJA ŚRODOWISK POLSKICH NA UKRAINIE PO 24 LUTEGO 2022 ROKU

RAPORT 6 | 2022

ALEKSANDER LEWKOWICZ

**SYTUACJA ŚRODOWISK POLSKICH
NA UKRAINIE
PO 24 LUTEGO 2022 ROKU**

Lublin 2022

Projekt okładki
Michał Dworski

Grafika na okładce
Aleksander Lewkowicz

Korekta i adiustacja
Monika Turała

Raport 6/2022 został przygotowany w Centrum Analiz i Badań Historycznych
Instytutu im. gen. Władysława Andersa

Sfinansowano przez Narodowy Instytut Wolności – Centrum Rozwoju
Społeczeństwa Obywatelskiego ze środków
Programu Rozwoju Organizacji Obywatelskich na lata 2018–2030

© Copyright by Instytut im. gen. Władysława Andersa
© Copyright by Wydawnictwo Werset

ISBN 978-83-67064-77-4
[wersja elektroniczna]

Wydawnictwo Werset
ul. Radziszewskiego 8/216, 20-031 Lublin
tel. 81 533 53 53; 501 061 226
wydawnictwo@werset.pl; www.werset.pl

Spis treści

Wstęp	9
1. Krym	13
2. Tereny samozwańczych republik donieckiej i ługańskiej	17
3. Tereny pod okupacją rosyjską od lutego 2022 roku do chwili obecnej	23
3.1. Obwód ługański (z wyłączeniem terenów okupowanych przez tzw. Ługańską Republikę Ludową od 2014 r.)	23
3.2. Obwód chersoński	25
3.3. Obwód zaporoski	27
3.4. Obwód doniecki	30
3.5. Obwód mikołajewski oraz podsumowanie	30
4. Tereny wyzwolone, a także tereny znajdujące się blisko działań wojennych	33
4.1. Obwód kijowski	33
4.2. Obwód czernihowski	36
4.3. Obwód sumski	37
4.4. Obwód charkowski	38
4.5. Obwód mikołajowski	40
4.6. Obwód zaporoski	42
Podsumowanie	44
Pozostałe tereny Ukrainy	45
Podsumowanie	49
ADNOTACJA	51

1. Polskie organizacje na Ukrainie, zwłaszcza te na wschodzie kraju, mocno odczuły skutki rosyjskiej agresji na Ukrainę. Działania wojenne poskutkowały zamrożeniem działalności wielu stowarzyszeń, a w skrajnych przypadkach – istnienie poszczególnych podmiotów zostało całkowicie wstrzymane. Odgórny zakaz organizacji wydarzeń artystycznych, koncertów bądź spotkań kulturalnych najbardziej dotknął polskie organizacje skupiające się na działalności artystycznej.
2. Działania wojenne spolaryzowały część polskich środowisk na Ukrainie, a nowa sytuacja polityczna ukazała jawne tendencje prorosyjskie poszczególnych przedstawicieli organizacji polonijnych. Liczba takich osób jest niewielka, aczkolwiek są to niektórzy działacze, pełniący w organizacjach funkcje kierownicze.
3. Znaczna część polskich organizacji, wskutek działań wojennych, rozpoczęła funkcjonowanie w formule online. O ile pierwsze miesiące wojny wstrzymały prace olbrzymiej większości organizacji, o tyle od wiosny/lata 2022 roku polskie środowiska wznowiły działalność, wykorzystując dostępne narzędzia internetowe.
4. Polskie organizacje na zachodzie Ukrainy dotknięte w mniejszym stopniu skutkami wojny niż podmioty znajdujące się na wschodzie kraju bądź w centralnej części, bardzo często musiały zmierzyć się z kryzysem uchodźczym, jaki spotkał zachodnie obwody kraju. Polskie organizacje aktywnie włączyły się w pomoc potrzebującym, kontynuując jednak swą działalność polonijną w późniejszych miesiącach wojny.
5. Działacze polskich organizacji po przekroczeniu granicy RP w wyniku działań wojennych w znacznej mierze zaangażowali się w pomoc obywatelom Ukrainy pozostającym w kraju. Osoby te są głównie organizatorami lokalnych zbiórek żywności lub wszelkich potrzebnych środków dla mieszkańców ich rodzimych obwodów na Ukrainie.

6. Po aneksji Krymu przez Rosję w 2014 roku prawie wszystkie polskie organizacje na półwyspie przestały istnieć. Z ośmiu polskich stowarzyszeń funkcjonujących aktywnie przed 2014 rokiem do obecnej chwili nadal działa zaledwie jedno.
7. Powstanie samozwańczych republik na wschodzie kraju – Donieckiej i Ługańskiej Republiki Ludowej – oraz działania wojenne prowadzone na tych terenach po 2014 roku drastycznie wpłynęły na funkcjonowanie polskich organizacji. Pomimo dużej liczby polskich środowisk w obydwu obwodach przed 2014 rokiem, do lutego 2022 roku pozostała aktywna tylko jedna organizacja.

Wstęp

Dzień 24 lutego 2022 roku całkowicie zmienił dotychczasowe życie mieszkańców Ukrainy. Tego dnia bowiem Federacja Rosyjska rozpoczęła pełnoskalową inwazję na Ukrainę i – wraz z okupacją znacznej części tego kraju – największy od czasów II wojny światowej konflikt wojenny na starym kontynencie. Podczas pierwszej fazy wojny aktywne działania wojskowe, w tym częściowa lub pełna okupacja, miała miejsce w 11 ukraińskich obwodach, z wyłączeniem Autonomicznej Republiki Krymu (anektowanej przez Federację Rosyjską jeszcze w 2014 roku). Mowa tu o takich obwodach jak kijowski, doniecki, żytomierski, zaporoski, ługański, mikołajewski, odeski (Wężowa wyspa), sumski, charkowski, chersoński oraz czernihowski. W chwili opracowywania niniejszego raportu, po szeregu udanych decyzji wojskowych ukraińskiej armii, konflikt został zawężony do 6 ukraińskich obwodów (również z wyłączeniem Krymu): chersońskiego, zaporoskiego, donieckiego, ługańskiego oraz w bardzo małej części charkowskiego i mikołajewskiego. Mimo udanego postępu działań wojskowych ze strony ukraińskiej, prawie cały kraj, aż do chwili obecnej, cierpi przez notoryczne ataki raketowe ze strony rosyjskiego agresora prowadzone z terytorium Białorusi bądź Federacji Rosyjskiej. Niestety – ofiarami wspomnianych ataków cały czas w dużej mierze pozostaje ludność cywilna. Wojna oraz rosyjska okupacja całkowicie zmieniły codzienne życie mieszkańców Ukrainy. Pomimo olbrzymiego napływu uchodźców z terenów wschodniej Ukrainy, spora liczba mieszkańców pozostała na okupowanych ziemiach, co rodzi problemy w określeniu sytuacji życiowej osób pozostających przy swoim dobytku. Problem stanowi bardzo mała ilość rzetelnych źródeł informacji oraz przesyt przestrzeni publicznej rosyjską propagandą. Bardzo duża część społeczeństwa ukraińskiego – zwłaszcza kobiety, osoby starsze i dzieci – była zmuszona do opuszczenia swoich domów w poszukiwaniu

schronienia. Miliony uchodźców przekroczyło granicę, by udać się do pozostałych państw europejskich. Tutaj szczególną uwagę należy poświęcić Polsce, która od początku rosyjskiej agresji przyjęła – według informacji podanej przez Polską Straż Graniczną – około 7,3 mln osób z Ukrainy. Należy jednak zaznaczyć, że obecnie już ponad 5,54 mln osób powróciło na tereny Ukrainy¹.

Zmiany te miały również swoje konsekwencje w funkcjonowaniu polskich organizacji na Ukrainie, w której do 2022 roku istniało najwięcej polskich środowisk promujących polską kulturę². Znaczna większość polskich organizacji funkcjonowała na zachodnich terenach Ukrainy, przez co nie zostały one dotknięte w sposób bezpośredni rosyjską okupacją. Nie należy zapominać, że polskie organizacje funkcjonowały do 2022 roku na terenie całej Ukrainy, a część z nich znajduje się obecnie pod rosyjską okupacją.

Celem raportu jest przyjrzenie się funkcjonowaniu polskich organizacji po 24 lutego 2022 roku. Na wstępie należy zaznaczyć, że przytaczane oraz analizowane dane dotyczą wyłącznie ostatnich miesięcy 2022 roku. Ze względu na dynamicznie rozwijającą się sytuację wojskowo-polityczną, niezwykle trudno jest przewidzieć zarówno rezultat, jak i dalszy przebieg konfliktu. Poniższa analiza działalności polskich organizacji została opracowana pod względem terytorialnym. Jako pierwsze analizie zostały poddane polskie środowiska na terenach okupowanych przez Rosję lub siły prorosyjskie po 2014 roku, jako drugie – organizacje znajdujące się na terenach zajętych przez Rosję w 2022 roku. Na samym końcu zostały poddane analizie polskie środowiska znajdujące się na terenach niedotkniętych bezpośrednimi działaniami wojennymi. Zaczniemy od obserwacji zmian w funkcjonowaniu tych stowarzyszeń, które powstały i funkcjonowały na terenach nadal okupowanych przez Rosję, zatem przejdziemy do organizacji, które w momencie sporządzenia tego raportu prowadziły swoją działalność na wyzwolonych z oku-

1. https://twitter.com/Straz_Graniczna/status/1586237857651658752?ref_src=twsrc%5Etfw%7Ctwcamp%5Etweetembed%7Ctwterm%5E1586237857651658752%7Ctwgr%5Eab7188af8bac53b532e981933ffdbc57b0bed6c4%7Ctwcon%5Es1_&ref_url=https%3A%2F%2F300gospodarka.pl%2Fnews%2Fuchodzcy-z-ukrainy-w-polsce-liczba [dostęp: 29.10.2022].

2. Dane Głównego Urzędu Statystycznego, <https://polonia.stat.gov.pl> [dostęp: 29.10.2022].

pacji terenach Ukrainy. Na koniec, rozpatrzemy działalność organizacji polonijnych na terenach, które nie były bezpośrednio zajęte przez wojska rosyjskie i mogły, o ile to było możliwe, bezpiecznie funkcjonować w państwie objętym stanem wojennym.

Należy przypomnieć, że 2022 nie jest jedynym rokiem, kiedy część ukraińskich terenów, na których znajdowały się organizacje polonijne, znalazły się pod okupacją Federacji Rosyjskiej. Podobny fakt – choć w znacznie mniejszym stopniu – miał miejsce w 2014 roku, kiedy wbrew porozumieniom gwarantującym terenom Ukrainy integralność, Rosja zaanektowała obszar Półwyspu Krymskiego oraz utworzyła dwa nieuznawane przez większość krajów państwa: Doniecką Republikę Ludową oraz Ługańską Republikę Ludową. Na terenach wspomnianych republik oczywiście istniały i funkcjonowały polskie organizacje, a zmiana władzy wpłynęła na ich działalność. Analizując funkcjonowanie polskich środowisk na Ukrainie, warto również przyjrzeć się opisywanym organizacjom.

Dodatkowo warto zaznaczyć, że pod swą lupę badawczą weźmiemy jedynie świeckie organizacje polonijne, nie uwzględnimy natomiast kościołów rzymskokatolickich, bardzo często blisko współpracujących z polskimi środowiskami.

1. Krym

W odróżnieniu od innych terenów Ukrainy okupowanych przez Federację Rosyjską, Krym został zajęty niemal bezkrwawo. Spowodowane to było w dużej mierze chaosem panującym w państwie po przewrotach z 2013–2014 roku, a także opłakanym stanem wojska, co było skutkiem zaniedbywania tego sektora przez dotychczasowe władze. Według oficjalnych danych, podczas aktu okupacji i późniejszej aneksji, na terenie Krymu poległy 4 osoby: 2 żołnierzy i 2 cywilów, natomiast 2 osoby zostały ogłoszone jako zaginione bez śladu. W ten sposób mieszkańcy Krymu, w odróżnieniu od mieszkańców obwodów donieckiego i ługańskiego czy później, w 2022 roku okupowanych terenów, nie doznali krwawych walk, zniszczeń czy strat ludnościowych.

Do czasu bezprawnej aneksji Krymu na terenie półwyspu istniało kilka organizacji polonijnych, zwłaszcza w większych miastach, takich jak Sewastopol, Symferopol, Eupatoria, Jałta czy Kercz. W chwili rozpoczęcia okupacji Krymu przez Rosję, na półwyspie, według rzecznika polskiego MSZ Marcina Wojciechowskiego, istniało 8 organizacji polonijnych¹. Największymi i najbardziej prężnie działającymi w owym czasie organizacjami były Towarzystwo Kultury Polskiej „Polonia” oraz Zjednoczenie Polaków w Sewastopolu „Jedność”. Według informacji od pani Tatiany Gornostajewej, prezes jedynej istniejącej obecnie organizacji polonijnej na Krymie – Towarzystwa Kultury Polskiej „Polonia”, po 2014 roku większość podobnych organizacji przestała istnieć. Spowodowane to było licznymi powiązaniem między działaczami polskich organizacji na Półwyspie Krymskim a Polską, które umożliwiły opuszczenie zaanektowanego obszaru w chwili rozpoczęcia okupacji. Na terenach Krymu pozostały jedynie osoby, które poparły rosyjską politykę bądź postanowiły pozostać bierne wobec zaistniałych wydarzeń. Do 2014 roku wspomniane

1. <https://ru.krymr.com/a/26920709.html> [dostęp: 30.10.2022].

Towarzystwo Kultury Polskiej „Polonia” liczyło prawie stu aktywnych członków. Organizacja mogła zawdzięczać taką aktywność m.in. dzięki prężnej współpracy z Konsulatem RP w Sewastopolu. Po aneksji Krymu w organizacji pozostało około dziesięciu aktywnych członków z panią Prezes Tatianą Gornostajewą na czele. Towarzystwo Kultury Polskiej „Polonia” zostało zarejestrowane w rosyjskim rejestrze organizacji 9 grudnia 2014 roku. W tymże rejestrze widnieje również informacja o rzekomej likwidacji organizacji 4 marca 2021 roku przez panią Marię Dewiatkiną², choć Towarzystwo nadal funkcjonuje i publikuje rezultaty swoich działań w mediach społecznościowych³. Wśród ostatnich przedsięwzięć można znaleźć kilka wystąpień artystyczno-wokalnych na festiwalach wokół Sewastopola lub wykład o polskiej kuchni w Wyższej Szkole Usług i Handlu w Sewastopolu⁴. Oprócz tego, do 2018 roku organizacja prowadziła lekcje języka polskiego w ramach szkoły sobotnio-niedzielnej. Obecnie organizacja działa w ramach Narodowego Centrum Kultury miasta Sewastopol, które zrzesza około 30 organizacji mniejszościowych⁵.

Ciekawym wątkiem jest druga duża organizacja Polonijna w Sewastopolu – Zjednoczenie Polaków w Sewastopolu „Jedność”. W odróżnieniu od wspomnianego Towarzystwa Kultury Polskiej, Zjednoczeniu prawdopodobnie nie udało się przetrwać do chwili obecnej. Sama pani prezes Maria Wieleńska nie podaje informacji o działalności i liczebności prowadzonej organizacji, natomiast dość przychylnie przyjęła fakt przyłączenia Krymu do Rosji, nazywając dwudziestolecie panowania Ukrainy nad Krymem „okupacją”. Maria Wieleńska wskazała również, że większość jej znajomych Polaków z Krymu, którzy pozostali na półwyspie, również jest przychylna rosyjskiej władzy. Jedynym śladem działalności pani Marii Wieleńskiej po 2014 roku jest jej list publiczny do władz Kry-

2. Kim jest w organizacji pani Maria Dewiatkina, nie udało się wyjaśnić. Do dzisiejszego dnia oficjalnym prezesem organizacji jest pani Tatiana Gornostajewa. Pani Maria Dewiatkina jest członkiem grupy Towarzystwa Kultury Polskiej „Polonia” na portalu VK, lecz jakichkolwiek informacji o niej praktycznie brak.

3. Tutaj w większej mierze chodzi o portal VK.com (https://vk.com/polonia_sewastopol [dostęp: 30.10.2022]), na Facebooku (<https://www.facebook.com/groups/607028299665380> [dostęp: 30.10.2022]) również jest grupa organizacji, lecz skupia się ona na szerzeniu informacji o ważnych datach w historii Polski oraz publikowaniu cytatów motywacyjnych.

4. https://vk.com/polonia_sewastopol [dostęp: 30.10.2022].

5. <https://xn--c1aoio2a.xn--p1ai/nko.html> [dostęp: 30.10.2022].

mu o przywrócenie budynku kościoła w Sewastopolu miejscowej parafii rzymskokatolickiej, do której w znacznej większości uczęszczali głównie Polacy.

Oprócz wymienionych wcześniej organizacji, na terenach Półwyspu Krymskiego przed 2014 rokiem istniały również: Stowarzyszenie Polaków na Krymie z oddziałami w Sewastopolu, Symferopolu i Jałcie, Polski Ośrodek Kulturalno-Oświatowy im. Adama Mickiewicza w Symferopolu, Stowarzyszenie Kulturalno-Oświatowe Przyjaźni Ukraińsko-Polskiej „Wisła” w Jałcie oraz Stowarzyszenie Obywateli Polskiej Narodowości „Nadzieja” w Kerczu⁶. Wszystkie te organizacje zaprzestały swej działalności po przejściu władzy nad półwyspem przez Rosję. Przyczyną, jak już wspomniano, prawdopodobnie była emigracja większości Polaków z Krymu na tereny kontrolowane przez Ukrainę, do Polski bądź innych krajów europejskich.

Podsumowując – okupacja Półwyspu Krymskiego na pewno zaszkodziła działalności organizacji polonijnych. I choć funkcjonowało ich tam niewiele w porównaniu z innymi regionami Ukrainy, to po dokonaniu aneksji pozostała aktywna tylko jedna organizacja z okrojoną liczbą członków⁷. Organizacja ta prowadzi działania w bardzo wąskim zakresie, które *de facto* zawężają się do prezentowania kultury ludowej Polski.

6. Dane Głównego Urzędu Statystycznego, <https://polonia.stat.gov.pl> [dostęp: 30.10.2022].

7. W sieciach społecznościowych na zdjęciach potwierdzających ich działalność ciągle przewija się 5 tych samych osób.

2. Tereny samozwańczych republik donieckiej i ługańskiej

Inaczej sytuacja wygląda na terenach samozwańczych republik narodowych: ługańskiej i donieckiej, okupowanych przez jednostki separatystyczne oraz wspierane przez Federację Rosyjską. Aktywne działania wojenne pomiędzy separatystami a armią ukraińską trwały od marca 2014 roku do lutego 2015 roku, czyli do drugiego porozumienia mińskiego. Pomimo formalnego zawieszenia działań bojowych, dalej dochodziło do mniejszych bądź większych wymian ognia pomiędzy stronami konfliktu. Działania zbrojne, które trwały w tych regionach od 2014 roku, doprowadziły do ogromnych zniszczeń. Skutkiem tego był kryzys migracyjny ze wschodnich obszarów Ukrainy na zachód bądź do krajów Unii Europejskiej, a także do Rosji. Według danych ONZ, w Donbasie między 2014 a 2021 rokiem zginęło około 45 tysięcy osób, zarówno wojskowych, jak i cywilnych¹. Do momentu rozpoczęcia rosyjskiej inwazji Ukraina utraciła kontrolę prawie nad połową obwodu donieckiego i około jedną trzecią obwodu ługańskiego oraz nad największymi ośrodkami miejskimi².

Działania wojenne na tych terenach odbiły się bezpośrednio na funkcjonowaniu polskich organizacji. Należy tutaj zaznaczyć, iż tereny obwodów ługańskiego i donieckiego nie były bogate w organizacje polonijne. W obwodzie ługańskim do takich organizacji można zaliczyć Centrum Oświaty i Kultury Polskiej „Krakowianka” w Stachanowie wraz z wydawanym przez nich kwartalnikiem „Wieści Polonijne” oraz prowadzoną szkołą

1. <https://polskieradio24.pl/5/1223/arttykul/2807748,onz-poinformowala-o-bilansie-zmarlych-w-donbasie-od-2014-r-zginelo-blisko-45-tys-osob> [dostęp: 05.11.2022].

2. https://www.google.com/maps/d/u/0/viewer?mid=1QyI_th-Hu9IW-vir2e-b2hUX_usBI&ll=48.32519701512556%2C37.811388599706156&z=7 [dostęp: 05.11.2022].

sobotnio-niedzielną języka polskiego, a także dwie instytucje w samym Ługańsku: Obwodowe Stowarzyszenie Miłośników Języka i Kultury Polskiej „Warszawa” im. Marceliego Reka w Ługańsku oraz Obwodowy Związek Polaków „Polonez”. W obwodzie donieckim na terenach zajętych przez „separatystów” działały Towarzystwo Kultury Polskiej „Polonia” w Makiejewce wraz ze szkołą sobotnią języka polskiego, a także Towarzystwo Kultury Polskiej Donbasu z główną siedzibą w Doniecku³ z prowadzonym czasopismem „Polacy Donbasu” i punktami nauczania języka polskiego.

Na terenach samozwańczej Ługańskiej Republiki Ludowej, wraz z utratą kontroli ziem przez Ukrainę, zniknęła również działalność organizacji polonijnych. Prawdopodobnie przez pewien okres na tych terenach działała największa organizacja polonijna w obwodzie ługańskim – Centrum Oświaty i Kultury Polskiej „Krakowianka” w Stachanowie, lecz niestety musiała porzucić swą dotychczasową siedzibę i przenieść się do mniejszej miejscowości – Kadijiwki (również niekontrolowanej przez Ukrainę)⁴. Organizacja zaprzestała jakiejkolwiek działalności, a obecnie na jej stronie na Facebooku sporadycznie pojawiają się jedynie zdjęcia z przeszłych, odbywających się do 2014 roku wydarzeń⁵. Obwodowe Stowarzyszenie Miłośników Języka i Kultury Polskiej „Warszawa” im. Marceliego Reka oraz Obwodowy Związek Polaków „Polonez” w Ługańsku również zawiesiły swą działalność w chwili rozpoczęcia konfliktu.

Podobnie sytuacja wygląda na terenach tzw. Donieckiej Republiki Ludowej – tutaj również można zauważyć gwałtowny zanik działalności organizacji polonijnych z chwilą utraty kontroli nad wschodnimi terenami przez Ukrainę. Przede wszystkim upadło Towarzystwo Kultury Polskiej Donbasu w Doniecku mające liczne oddziały w innych, mniejszych miejscowościach obwodu donieckiego. Zaprzestanie działalności przez tę organizację było spowodowane w znacznej mierze ewakuacją

3. Oddziały stowarzyszenia działały również w Artiomowsku, Awdiejewce, Gorłówce, Jasynuwatej, Jenakijewem, Kramatorsku, Krasnorarmiejsku, Makiejewce i Torezie. Dane GUS.

4. Dane pochodzące z ich strony na Facebooku, <https://www.facebook.com/KRAKOWIANKA.UA> [dostęp: 05.11.2022].

5. <https://www.facebook.com/pkrakowianka> [dostęp: 05.11.2022] oraz <https://www.facebook.com/KRAKOWIANKA.UA> [dostęp: 05.11.2022].

polskiej ludności z terenów zajętych przez „separatystów”⁶. W owym czasie ewakuowanych zostało blisko 200 Polaków, a wśród nich była także pani prezes Towarzystwa Kultury Polskiej, Walentyna Staruszek⁷. Fenomenem okazała się inna organizacja z obwodu donieckiego – Towarzystwo Kultury Polskiej „Polonia” w Makiejewce, która pomimo działań wojennych i rozpoczęcia okupacji terenów przez separatystów nie zaprzestała swej działalności, choć niewątpliwie trwający konflikt wpłynął na niektóre aspekty funkcjonowania Towarzystwa. Jak wspomina jego przewodnicząca, pani Irena Erdman, liczba członków organizacji zmniejszyła się z 382 osób do około 200. Gdy tylko sytuacja się ustabilizowała, a działania wojenne zostały w znacznej mierze „zamrożone”, organizacja wznowiła całą dotychczasową działalność, w tym lekcje języka polskiego prowadzone w ramach szkoły sobotniej organizowanej przez Towarzystwo⁸. Dużego wsparcia w kontynuowaniu działalności udzielił Konsul RP w Charkowie regularnie wspierający organizację⁹. W latach 2014–2022 organizacja prowadziła działalność na wielu płaszczyznach. Wśród nich należy wyszczególnić obchody świąt narodowych, uczestnictwo w wielu festiwalach i koncertach, organizację Regionalnego Festiwalu Muzyki im. Fryderyka Chopina¹⁰, a także uczestnictwo w wyjazdach oraz festiwalach organizowanych w Polsce (m.in. w Światowym Festiwalu Poezji Marii Konopnickiej w Przedborzu w 2017 roku¹¹ oraz XI Zlocie Młodzieży Polonijnej w Wągrowcu¹²). Oprócz tego Towarzystwo prowadziło również zespół pieśni i tańca „Niespodzianka”. Wśród ciekawych inicjatyw przeprowadzonych przez organizację było również dołączenie do biegów niepodległościowych w 2020 roku, w których

6. <https://wpolityce.pl/spoleczenstwo/229320-polka-ewakuowana-z-donbasu-chcemy-nisko-sie-uklonic-naszemu-ukochanemu-krajowi-nasz-wywiad> [dostęp: 05.11.2022].

7. Tamże.

8. <https://www.swpw.eu/wizyta-delegacji-polonii-z-doniecka/> [dostęp: 05.11.2022].

9. Tamże.

10. https://polonia.dn.ua/3647_priglaszhaem-na-zaklyuchitelnyj-koncert-xiii-festivala-muzyki-f-shopena.html [dostęp: 05.11.2022].

11. https://polonia.dn.ua/3483_festival-poezii-marii-konopnickoj-2017.html [dostęp: 05.11.2022].

12. https://polonia.dn.ua/3477_xi-swiatowy-zlot-mlodziezy-polonijnej-orle-gniazdo-2017.html [dostęp: 05.11.2022].

aktywnie wzięło udział 20 osób¹³. Swą działalność Towarzystwo Kultury Polskiej „Polonia” prowadziło aż do chwili inwazji Rosji na Ukrainę. Ostatnie wydarzenie, w którym Towarzystwo brało udział, miało miejsce 18 lutego 2022 roku i był to Coroczny Festiwal Kultur Narodowych „Język ojczysty – mój świat, moja dusza”, zorganizowany w Donieckiej Bibliotece Uniwersyteckiej przez Ministerstwo Kultury samozwańczej Donieckiej Republiki Ludowej¹⁴. Od tego czasu organizacja nie przejawia jakiegokolwiek aktywności. Mimo działalności na rzecz szerzenia polskiej kultury, w Towarzystwie nie zabrakło też inicjatyw budzących zastanowienie. Mowa o wydarzeniach organizowanych przez Rosję i środowiska prorosyjskie. Oprócz uczestnictwa w opisywanym Festiwalu Kultur Narodowych w Doniecku, organizacja brała udział w Międzynarodowym Międzykulturowym Studenckim Forum „Synergia” w Szczebekino (Rosja) oraz w Świącie Międzynarodowych Kultur „Rosja Wielokulturowa” w Riazaniu (Rosja). Warto zaznaczyć, że reprezentanci Towarzystwa otrzymali wyróżnienie za aktywne uczestnictwo w inicjatywach od dyrektora Regionalnego Naukowo-Metodologicznego Centrum Sztuki Ludowej w Riazaniu¹⁵. Drugą rzeczą budzącą zastanowienie jest wywiad z 2015 roku udzielony przez panią prezes Irenę Erdman telewizji tzw. Noworosji, gdzie bardzo przychylnie odniosła się do Rosji i Rosjan¹⁶. Niemniej jednak, Towarzystwo było jedyną organizacją polonijną na obszarze okupowanego od 2014 roku Donbasu, która do końca lutego 2022 roku prowadziła aktywną działalność oraz mogła się poszczycić dużą liczbą członków w swoich szeregach.

Podsumowując, możemy stwierdzić, że podobnie jak na Krymie, tak i na terenach samozwańczych republik okupacja, zmiana władzy i aktywne działania bojowe zaszkodziły działalności polskich organizacji. Kryzys humanitarny oraz emigracja Polaków ze wschodnich terenów

13. http://wspolnotapolska.org.pl/wiadomosci.php?id=7350&fbclid=IwAR-338NoosE261-pRrmFkbDvabTjyuQkaLjJTM8BXzSJTj_jD_4_Qtr7yf3Y [dostęp: 05.11.2022].

14. https://vk.com/polonia_dn_ua?w=wall-49924948_1713 [dostęp: 05.11.2022]

15. https://vk.com/polonia_dn_ua?w=wall-49924948_1603 [dostęp: 05.11.2022].

16. Wywiad został udzielony kanałowi Novorossia TV, który został usunięty przez YouTube, w sieci wywiad został wyłączone na kanale „Jagiellonia Portal”, https://www.youtube.com/watch?v=_gw3anB-_eE&t=245s [dostęp: 05.11.2022].

Ukrainy zakończyły działalność wielu polskich stowarzyszeń, pozostawiając aktywną tylko jedną organizację, której udało się przystosować do nowych realiów, choć i w jej przypadku brakuje informacji na temat sytuacji Towarzystwa po rosyjskiej inwazji na Ukrainę.

3. Tereny pod okupacją rosyjską od lutego 2022 roku do chwili obecnej

W trakcie działań wojennych po 24 lutego 2022 roku, Rosja okupowała (czy też próbowała okupować) blisko jedną piątą całego terytorium Ukrainy. Pomimo dynamicznego rozpoczęcia wojny, Rosji nie udało się zająć praktycznie żadnego ukraińskiego obwodu w całości (z wyjątkiem obwodu ługańskiego). Dzięki prawidłowym decyzjom wojskowym oraz wsparciu udzielonemu Ukrainie przez państwa zachodnie, znaczna część terenów została odzyskana przez stronę ukraińską. Niemniej jednak, w chwili opracowywania niniejszego raportu, sporo terenów nadal pozostaje pod rosyjską okupacją. Według ukraińskich danych z połowy września 2022 roku pod rosyjską kontrolą znajdowało się 99% obwodu ługańskiego, 88% obwodu chersońskiego, 67% obwodu zaporoskiego, 57% obwodu zonieckiego, i po 4% obwodów charkowskiego i mikołajewskiego¹. Do czasu rozpoczęcia aktywnej fazy rosyjskiej agresji na Ukrainę, w znacznej części zajętych terenów również funkcjonowały organizacje polonijne. W tym rozdziale spróbujemy przyjrzeć się wpływowi wojny na funkcjonowanie polskich organizacji w wymienionych wyżej obwodach.

3.1. Obwód ługański (z wyłączeniem terenów okupowanych przez tzw. Ługańską Republikę Ludową od 2014 r.)

Obwód ługański jest jednym ze skromniejszych obwodów pod względem liczby środowisk polonijnych. W całej historii niepodległej Ukrainy,

1. <https://tsn.ua/ato/u-merezhi-pokazali-vidsotkovu-chastku-okupovanih-teritoriy-ukrayini-za-oblastyami-karta-2156977.html> [dostęp: 06.11.2022].

w obwodzie ługańskim powstały zaledwie cztery takie organizacje². Na niezajętych terenach obwodu ługańskiego przez samozwańczą Ługańską Republikę Ludową działały tylko dwie – Stowarzyszenie Miłośników Języka i Kultury Polskiej „Most Nadziei” w Starobielsku oraz Polsko-Ukraińskie Stowarzyszenie Kulturalno-Oświatowe Donbasu w Siewerodoniecku. Wskutek tragicznych wydarzeń rozpoczętych 24 lutego, Starobielsk został zajęty przez wojska rosyjskie, a do chwili obecnej tereny te znajdują się pod rosyjską okupacją. Do chwili rozpoczęcia wojny organizacja zajmowała się krzewieniem świadomości narodowej wśród Polaków mieszkających na Słobożańszczyźnie poprzez prowadzenie wszelkiego rodzaju spotkań, koncertów i festiwali. Organizacja opiekowała się także grobami polskich oficerów, więźniów obozu NKWD w Starobielsku. Wojna na Ukrainie wymusiła na członkach organizacji opuszczenie miasta, lecz sama organizacja nie zaprzestała swej działalności i kontynuuje ją na innym niż dotychczas polu. Członkinie „Mostu Nadziei”, Alona Ostapenko oraz Kateryna Dobrenko, wzięły udział w jubileuszowym V Polonijnym Festiwalu Polskiej Piosenki w Opolu w sierpniu 2022 roku³. Dodatkowo, 2 listopada 2022 roku w formie online, członkowie organizacji byli współorganizatorami wraz z parafianami kościoła Narodzenia Najświętszej Marii Panny w Ługańsku uczczenia pamięci zmarłych polskich oficerów i przedstawicieli polskiej inteligencji, internowanych w latach 1939–1940 do Starobielska. Dziś organizacja prowadzi działalność jedynie w formule online i liczy około 30 członków rozsianych po innych miastach Ukrainy, a także w innych częściach Europy⁴. Członkowie organizacji nadal mają nadzieję na uwolnienie miasta spod okupacji i wierzą, że wkrótce uda im się powrócić do swej rodzimej miejscowości, by kontynuować działalność organizacji⁵.

2. Dane Głównego Urzędu Statystycznego, <https://polonia.stat.gov.pl> [dostęp: 30.10.2022].

3. <https://www.facebook.com/mostnadzieistar/posts/pfbid0sGWziqJZEsLjwM-Ph6QwmVYhkstcjbKychBuAmKPXW29wfxRpd3x3FumZN76QhiBZl> [dostęp: 06.11.2022].

4. Informację uzyskane od pani prezes Oleny Udovenko przez autora.

5. https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=pfbid02MTik29J-wsmCZC8pVGLt3ZBH5YKA5sNKwd8WfL1r28XNxKKKCCvrdakGsD7NL3KBzl&id=100068962637864 [dostęp: 06.11.2022].

Polsko-Ukraińskie Stowarzyszenie Kulturalno-Oświatowe w Siewerodonecku to bardzo młoda organizacja polonijna, która powstała w 2017 roku z inicjatywy ojca Jurija Jurczyka. Była skupiona przy parafii greckokatolickiej prowadzonej przez założyciela stowarzyszenia. Zajmowała się nauczaniem języka polskiego oraz organizacją wydarzeń kulturalnych. Stowarzyszenie powstało w miejscowości, w której wśród mieszkających w niej Polaków kultura polska niemalże zaginęła, lecz dzięki działalności członków organizacji w dużej mierze udało się odnowić wśród lokalnej społeczności świadomość przynależenia do Polskiej kultury⁶. Po rosyjskiej inwazji organizacja była zmuszona opuścić miasto. Większość osób wyjechała w bezpieczniejsze tereny bądź do innych europejskich państw. Wydarzenia spowodowały czasowe zawieszenie działalności Stowarzyszenia, aczkolwiek wart uwagi jest fakt, że w październiku organizacja ogłosiła otwarcie swej tymczasowej siedziby w Zaporozżu. Obecnie współpracuje z miejscową organizacją polonijną – Stowarzyszeniem Kultury Polskiej im. Jana Pawła II w Zaporozżu⁷.

3.2. Obwód chersoński

W obwodzie chersońskim, do chwili rozpoczęcia rosyjskiej inwazji na Ukrainę, funkcjonowało stosunkowo niewiele polskich organizacji. Skupiały się one jedynie w dwóch ośrodkach miejskich: Chersoniu i Nowej Kachowce⁸.

W samym Chersoniu istniała tylko jedna organizacja polonijna – Obwodowe Towarzystwo Polskie „Polonia”. Organizacja skupiała wokół siebie osoby polskiego pochodzenia zamieszkujące Chersoń i okolice oraz zajmowała się popularyzacją polskiego języka, tradycji i kultury (m.in. szkoła sobotnio-niedzielna). Po 24 lutego 2022 roku organizacja nie prowadzi aktywnej działalności. Istniejąca strona na Facebooku Towarzystwa skupia się na udostępnieniu informacji z innych stron

6. <https://ida.pol.org.pl/pierwsza-polska-organizacja-w-siewierodonecku9> [dostęp: 06.11.2022].

7. <https://www.facebook.com/PUSKO.Donbas/posts/pfbid02rLnusfJtUsjbiVuTpyVQoGWuW6xgnCR9Q5ySjnCfi5ARmvCoN3KANviviDCHuGPksl> [dostęp: 06.11.2022].

8. Dane Głównego Urzędu Statystycznego, <https://polonia.stat.gov.pl> [dostęp: 30.10.2022].

(w większości ukraińskiego pochodzenia)⁹. Ostatnie wydarzenie, w którym uczestniczyła organizacja, miało miejsce 22 stycznia 2022 roku i było to spotkanie z Szefem Gabinetu Prezydenta RP Adamem Kwiatkowskim odbywającym wizytę w Chersoniu w celu przekazania pomocy Polakom na Wschodzie, a także uczczenia 155. rocznicy urodzin gen. Mariusza Zaruskiego¹⁰. Obecnie organizacja chwilowo zawiesiła swą działalność, a większość członków Towarzystwa wyjechała do Polski lub innych państw Europy Zachodniej¹¹.

W Nowej Kachowce znajdowały się trzy organizacje polonijne: Organizacja Społeczna „Dom Polski”, Społeczna Organizacja „Polska diaspora lekarzy Chersońszczyzny” oraz Organizacja Społeczna „Gromada Polska”. O działalności tej ostatniej nie udało się znaleźć żadnych informacji potwierdzających funkcjonowanie, gdyż organizacja nie prowadzi aktywności w mediach społecznościowych.

„Dom Polski” w Nowej Kachowce ma dość tragiczną historię. Po inwazji Rosji na tereny Ukrainy organizacja czasowo zaprzestała swej działalności. Większość jej członków od pierwszych dni wojny walczy po stronie ukraińskiej, a reszta (która nie wyemigrowała na zachodnie części Ukrainy bądź do innych europejskich państw) pozostała w Nowej Kachowce i próbuje przetrwać w niesprzyjających warunkach. Bardzo tragiczny dla członków organizacji był dzień 8 października. Tego dnia na działkę obok Domu Polskiego spadła rosyjska rakietka S-300 i zniszczyła ośrodek organizacji. Mieszkały w nim cztery rodziny, które wskutek wojny straciły dach nad głową. Wcześniej siedzibę organizacji przeszukiwała rosyjska Federalna Służba Bezpieczeństwa, która stwierdziła, że ośrodek jest miejscem działania polskiej agentury¹². W chwili obecnej w Nowej Kachowce nie jest możliwe prowadzenie działalności polonijnej. Sytuacja może ulec zmianie jedynie w przypadku odzyskania kontroli nad terenami przez stronę ukraińską.

9. <https://www.facebook.com/profile.php?id=100064889071988> [dostęp: 06.11.2022].

10. <https://www.gov.pl/web/ukraina/pomoc-polakom-na-wschodzie-na-poludniu-ukrainy> [dostęp: 06.11.2022].

11. Informacje uzyskane przez autora od członków Towarzystwa.

12. https://www.rmfm24.pl/regiony/wroclaw/news-rosyjska-rakieta-uszkodzila-dom-polski-w-ukrainie-ruszyla-zb,nld,6376639#crp_state=1 [dostęp: 06.11.2022].

Spółeczna Organizacja „Polska diaspora lekarzy Chersońszczyzny” po 24 lutego również chwilowo zaprzestała swej działalności, gdyż większość jej członków wyjechała z miasta w bezpieczniejsze tereny, mając nadzieję na zakończenie działań wojennych bądź polepszenie się sytuacji¹³.

Podsumowując – obwód chersoński po 24 lutego 2022 roku utracił praktycznie wszystkie organizacje polonijne działające przed wojną. Części osób polskiego pochodzenia udało się uciec z terenów okupowanych, niektórzy wstąpili do ukraińskiego wojska, inni zaś próbują przeżyć wojnę i czekają na wyzwolenie terenów przez stronę.

3.3. Obwód zaporoski

W obwodzie zaporoskim organizacje polonijne funkcjonowały głównie w największych miastach: w Zaporozżu, Berdiańsku, Melitopolu oraz Energodarze. Berdiańsk, Melitopol oraz Energodar obecnie są pod rosyjską okupacją. Jedynie organizacjom działającym w Zaporozżu udało się uniknąć kontaktu z rosyjskim agresorem.

W Berdiańsku do lutego 2022 istniało około dziesięciu organizacji polonijnych, a najważniejszym z nich jest Polskie Towarzystwo Kulturalno-Oświatowe „Odrodzenie” skupiające przy sobie mniejsze polskie stowarzyszenia. Wśród nich należy wymienić Centrum Języka i Kultury Polskiej Katedry Filologii Słowiańskiej Uniwersytetu Managementu i Biznesu, Centrum Kultury Polskiej „Biesiada”, Dziecięcy Zespół Taneczny „Wodospad”, Ośrodek Nauki Języka Polskiego dla Dzieci i Młodzieży Szkolnej, Polonijne Centrum Zdalnego Nauczania, Polonijne Koło Lekarzy, Polski Związek Młodzieżowy im. płk. B. Lubienieckiego, Polskie Naukowo-Edukacyjne Centrum przy Instytucie Filologii Berdiańskiego Uniwersytetu Pedagogicznego oraz Związek Polskich Naukowców¹⁴. Polskie Towarzystwo Kulturalno-Oświatowe „Odrodzenie” prowadzi również witrynę internetową na temat życia polonijnego zarówno w Berdiańsku, jak i całej Ukrainie – „Odrodzenie”¹⁵. Do wojny wszystkie wymienione organizacje

13. Informacje uzyskane od autora od przedstawiciela organizacji.

14. Dane Głównego Urzędu Statystycznego, <https://polonia.stat.gov.pl> [dostęp: 30.10.2022].

15. <https://polonia.org.ua> [dostęp: 06.11.2022].

bardzo prężnie działały, zrzeszając w swoich szeregach mieszkańców Berdiańska. Efektywność Polskiego Towarzystwa Kulturalno-Oświatowego „Odrodzenie” i organizacji przy nim działających w dużej mierze była spowodowana dobrym kierownictwem prezesa Towarzystwa pana Lecha (Aleksego) Suchomłynowa, który w chwili obecnej również jest pracownikiem Instytutu Sławistyki Polskiej Akademii Nauk¹⁶. Oczywiście „Odrodzenie” wraz z organizacjami pobocznymi obecnie zaprzestały funkcjonowania na terenie samego Berdiańska, lecz kontynuują prężnie swą działalność na emigracji, podtrzymując kontakty z rodakami w mieście¹⁷. Obecnie organizacja zajmuje się działalnością charytatywną, dołączając m.in. do zbiórki zorganizowanej przez Polską Zrzutkę Obywatelską na śmigłowce medyczne, które mają pomóc w ewakuacji ukraińskich wojskowych¹⁸. Oprócz tego, mimo tragedii, jaka spotyka ich miasto, członkowie próbują przywrócić namiastkę „normalności”, kontynuując prowadzenie corocznych Berdiańskich Dni Nauki Polskiej, które w sposób oczywisty w tym roku odbyły się w formule online. W tym roku, pomimo szerzenia polskiej myśli naukowej, tematem przewodnim było również pokazanie, że Berdiańsk jest częścią Ukrainy, a Polacy mieszkający w mieście są jednym z wielu elementów społeczeństwa ukraińskiego¹⁹. Na chwilę obecną około 50% mieszkańców Berdiańska opuściło miasto i znalazło się z dala od działań wojennych²⁰.

W Melitopolu do końca 2021 roku swą działalność prowadziła jedna polska organizacja – Melitopolskie Ukraińsko-Polskie Towarzystwo Kulturalno-Oświatowe „Polonia”. Według danych podanych przez samą organizację, Towarzystwo zrzeszało aż 286 członków. Ostatnim większym wydarzeniem, w którym Towarzystwo wzięło udział, było dołączenie do

16. <https://ispan.waw.pl/default/pracownik/olexiy-sukhomlynov-lech-suchomlynov/> [dostęp: 06.11.2022].

17. W chwili obecnej działa tylko Polskie Towarzystwo Kulturalno-Oświatowe „Odrodzenie”, gdyż ani organizacje edukacyjne, ani zespoły artystyczne działające przy tej organizacji w chwili obecnej nie mają możliwości prowadzenia swej działalności.

18. <https://polonia.org.ua/zakup-helikopterow-z-wyposazeniem-medycznym-medevac.html> [dostęp: 06.11.2022].

19. <https://polonia.org.ua/dni-nauki-polskiej.html> [dostęp: 06.11.2022].

20. <https://www.lrt.lt/pl/wiadomosci/1261/1809378/polak-z-berdianska-dla-lrt-w-okupowanym-miescie-wciaz-odbywaja-sie-lapanki> [dostęp: 06.11.2022].

akcji „Niepodległa do Hymnu” pod patronatem Prezydenta RP. Obecnie nie ma śladów jakiegokolwiek działalności polonijnej prowadzonej przez Towarzystwo, a wokół pani Natalii Kozieratckiej, kierowniczkii organizacji, pojawiło się bardzo dużo kontrowersji. W chwili rozpoczęcia się rosyjskiej okupacji opowiedziała się ona po rosyjskiej stronie oraz aktywnie popierała nowe okupacyjne władze. Za swą prorosyjską aktywność została wpisana do ukraińskiego rejestru zdrajców i kolaborantów oraz osób zagrażających bezpieczeństwu Ukrainy „Myrotvorec”²¹.

W Enerhodarze również funkcjonowała jedna organizacja polonijna – Młodzieżowy Klub Kultury Polskiej im. Henryka Sienkiewicza wraz ze szkołą językową. Do momentu wybuchu wojny była to bardzo prężna organizacja zrzeszająca głównie młodzież polonijną. Klub organizował spotkania tematyczne, wieczory patriotyczne, wycieczki do Polski, a także obchodził święta państwowe. Organizacja regularnie dzieliła się swoją aktywnością w mediach społecznościowych. Po zajęciu Enerhodaru przez wojska rosyjskie członkowie organizacji opuścili miasto, by udać się w bezpieczniejsze ukraińskie tereny. Jest to jeden z niewielu przypadków, gdzie większość członków danej organizacji osiedliła się razem w jednym miejscu. Młodzieżowy Klub Kultury Polskiej im. Henryka Sienkiewicza obecnie znajduje się w Krośnie i stamtąd prowadzi swą działalność w oczekiwaniu na polepszenie się sytuacji w Enerhodarze²². Ewakuację młodzieży zorganizowała szefowa klubu, pani Ludmiła Kostuszewicz. Do Polski udało się ewakuować około 65 osób, a najmłodszy członek grupy ewakuacyjnej miał zaledwie 5 miesięcy²³. Grupa podejmuje działania charytatywne oraz uczestniczy w organizacji pomocy humanitarnej dla swego miasta²⁴.

Podsumowując sytuację polskich środowisk w obwodzie zaporoskim, można stwierdzić, że większości organizacji udało się przetrwać

21. <https://myrotvorets.center/criminal/kozeryatskaya-natalya-mikhajlovna/> [dostęp: 06.11.2022].

22. <https://www.facebook.com/groups/1629032523985422/> [dostęp: 07.11.2022].

23. <https://krosno.naszemiasto.pl/krosno-przyjelo-grupe-uchodzcow-wojennych-to-ukraincy/ar/c1-8699615> [dostęp: 07.11.2022].

24. https://energodar.city/articles/208320/v-energodar-pribula-gumanitarnadopomoga-z-ukraini-ta-z-za-kordonu?fbclid=IwAR30Gq4DkTsSEkI3UhKwVKnf2PV0XZcIId9KB_GEND6TApYdMoaXuo8V4Rw [dostęp: 07.11.2022].

dzięki emigracji członków na bezpieczniejsze tereny. Oprócz organizacji z Melitopolu, która najprawdopodobniej już nie istnieje, organizacje starają się nadal działać i realizować swoje cele z wykorzystaniem wszelkich dostępnych środków.

3.4. Obwód doniecki

W obwodzie donieckim, na terenach poza tzw. Doniecką Republiką Ludową, do 2022 roku działały cztery organizacje polonijne w czterech ośrodkach miejskich: w Mariupolu, Słowiańsku, Wołnowasze oraz Kramatorsku. Z czterech wymienionych miast jedynie Słowiańsk oraz Kramatorsk uniknęły rosyjskiej okupacji.

W Mariupolu funkcjonowało Polsko-Ukraińskie Stowarzyszenie Kulturalne, lecz o samym stowarzyszeniu jest bardzo mało informacji. Wiadomo natomiast, że w ramach swojej działalności organizacja prowadziła szkołę sobotnią języka polskiego. Nie ma również żadnych informacji o losach organizacji po rozpoczęciu rosyjskiej okupacji miasta. Podobnie w przypadku Wołnowachy i działającego tam Towarzystwa Polaków Rejonu Wołnowaskiego. Informacji o działalności Towarzystwa przed wybuchem wojny jest bardzo niewiele. Brak jakichkolwiek śladów o funkcjonowaniu organizacji po rozpoczęciu działań wojennych sugeruje, że Towarzystwo zakończyło swą działalność.

Zniszczenia w obwodzie donieckim podczas walk między Ukrainą a Rosją i wysoka śmiertelność wśród ludności cywilnej najprawdopodobniej przyczyniły się do zakończenia jakiegokolwiek działalności polonijnej w tym obwodzie.

3.5. Obwód mikołajewski oraz podsumowanie

W chwili opracowywania niniejszego raportu pod okupacją rosyjską w obwodzie mikołajewskim znajduje się tylko jedno miasto – Snihurivka oraz szereg mniejszych wiosek. We wszystkich zajętych miejscowościach do chwili rozpoczęcia się wojny nie działała żadna organizacja polonijna.

Podsumowując – okupacja zakończyła możliwość prowadzenia działalności polskich organizacji, choć istnieją wyjątki: członkowie zmuszeni do opuszczenia swych rodzinnych miejscowości kontynuują działalność stowarzyszeń, lecz w zmienionej formule. Przykładem tych organizacji są opisywane wcześniej: Młodzieżowy Klub Kultury Polskiej im. Henryka Sienkiewicza w Enerhodarze, Polskie Towarzystwo Kulturalno-Oświatowe „Odrodzenie” w Berdiańsku oraz Stowarzyszenie Miłośników Języka i Kultury Polski „Most Nadziei” w Starobielsku.

4. Tereny wyzwolone, a także tereny znajdujące się blisko działań wojennych

Obwody: kijowski, czernihowski, sumski, charkowski oraz mikołajewski na przestrzeni roku zostały zajęte przez wojska rosyjskie, a następnie wyzwolone przez stronę ukraińską. Obecnie na tych terenach nie toczą się działania wojenne, gdyż tereny w większości powróciły pod kontrolę ukraińskiej władzy (poza niedużymi częściami obwodów charkowskiego i mikołajewskiego). W tym rozdziale zostanie poddana analizie działalność organizacji znajdujących się na wymienionych terenach.

4.1. Obwód kijowski

Próby zajęcia stołecznego obwodu rozpoczęły się jeszcze pierwszego dnia wojny. Rosjanie zajęli znaczną część północno-zachodniej części obwodu i częściowo otoczyli Kijów, gdzie w pierwszych dniach wojny toczyły się najważniejsze walki, które przesądziły o wycofaniu się wojsk rosyjskich z regionu. Po szeregu zwycięstw wojska ukraińskiego okupanci ustąpili 2 kwietnia 2022 roku (między innymi z powodu odbicia Browarów i Łukianiwki), a przyczyniła się do tego decyzja władz Rosji o zaprzestaniu działań wojennych w obwodach czernihowskim i kijowskim oraz przetruceniu jednostek na południowy wschód.

W obwodzie kijowskim działało niemal sto organizacji polonijnych. Większość z nich funkcjonowała w większych ośrodkach miejskich, a najwięcej z nich skupiało się w samej stolicy – Kijowie, choć istniało również kilka organizacji działających w ośrodkach wiejskich.

Przyjrzyjmy się najpierw organizacjom z terenów, które przez krótki okres były poza kontrolą Ukrainy. Polskie organizacje istniały w miastach Irpień i Borodianka, w których wojska rosyjskie dokonały zbrodni wojskowych na ludności cywilnej. W Irpieniu istniały dwie organizacje polonijne – Związek Polaków w Irpieniu oraz Centrum Języka Polskiego i Kultury „Re-Re Kum-Kum”. Do chwili agresji wojskowej na Ukrainę Związek Polaków w Irpieniu działał dość aktywnie. Inwazja w znacznej mierze zakończyła działalność organizacji, a na dzień dzisiejszy brakuje dowodów, które by wskazywały, że Związek Polaków powrócił do aktywnego funkcjonowania. Ostatnią udokumentowaną formą aktywności było uczestnictwo w konkursie „Poezja dobra na wszystko” poświęconym Marii Konopnickiej¹. Obecnie organizację zastąpił Kijowski Oddział Związku Polaków, który prowadzi kursy języka polskiego². Sytuacja z Centrum Języka Polskiego i Kultury „Re-Re Kum-Kum” wygląda trochę inaczej – do 2022 roku działalność organizacji polegała na prowadzeniu nauki języka polskiego, a także na publikacji ukraińsko-polskiej gazety. Po zbrojnej agresji organizacja na pewien czas wstrzymała swoją działalność, lecz już pod koniec marca 2022 roku wznowiła ją, początkowo organizując zbiórki na sprzęt wojskowy dla ukraińskiego wojska³. Od października powrócił także cykl tematycznych spotkań klubu. Obecnie „Re-Re Kum-Kum” podejmuje swoją standardową działalność.

W Borodiance istniała jedna organizacja polonijna – Oddział Związku Polaków na Ukrainie wraz z funkcjonującą przy niej sobotnią szkołą. Oddział prawdopodobnie także czasowo zaprzestał swej działalności i do dziś brakuje informacji, które pozwoliłyby zweryfikować te dane. Najprawdopodobniej przez zniszczenia działalność organizacji w mieście nadal nie jest możliwa.

1. <https://www.facebook.com/polacyirpin/posts/pfbid0vR1csNamG8Yq7zgv47jpAWwZScJSUSqDub5WtX9puM21FHVNYewRrRMrMAXnQHG8l> [dostęp: 13.11.2022].

2. https://www.zpk.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=321&Itemid=279&fbclid=IwAR1oiWgFhjEmIUHUSAUxnZJujEYFFZVA6zcin-7ILKSGdpAxYU03uJOwu2LY [dostęp: 13.11.2022].

3. <https://www.facebook.com/groups/1122722574430841/permalink/4901836513186076/> [dostęp: 13.11.2022].

W samym Kijowie, dzięki uchronieniu miasta od większych walk na ulicach, udało się zachować działalność większości organizacji społecznych, również tych polonijnych, których jest ponad pięćdziesiąt. W najbardziej krytycznym czasie, czyli w końcówce lutego – na początku marca, organizacje te z oczywistych powodów chwilowo zawiesiły swą aktywność. Większość z nich powróciła do działalności na przestrzeni kwietnia lub maja 2022 roku. Wśród szeregu polskich organizacji można zauważyć dość prężną działalność Związku Polaków m. Kijowa, który dalej prowadzi kursy edukacyjne języka polskiego, organizuje wycieczki młodzieży do Polski oraz przeprowadza wszelakiego rodzaju konsultacje dla chętnych⁴. Również prężnie funkcjonuje Dom Polski w Kijowie będący siedzibą Federacji Organizacji Polskich na Ukrainie, w którym również prowadzone są regularne kursy języka polskiego, a także konsultacje dotyczące Polski czy Karty Polaka⁵. Dobrze funkcjonuje również Międzynarodowe Stowarzyszenie Przedsiębiorców Polskich na Ukrainie mające swą siedzibę w Kijowie, choć duża część działalności tej organizacji przeniosła się do Polski. W Warszawie odbywają się Posiedzenia Zarządu Stowarzyszenia⁶, które było partnerem medialnym spotkań biznesowych, między innymi w Forum „Polsko-Ukraińskich dniach biznesowych” w Szkole Głównej Handlowej w Warszawie⁷. Organizacja prowadzi także zbiórki dla sił zbrojnych Ukrainy w postaci samochodów do ewakuacji rannych z linii frontu⁸. Inne organizacje polonijne również wróciły do normalnej działalności. Wśród nich można wymienić: Kijowskie Narodowościowo-Kulturalne Stowarzyszenie Polaków „Zgoda”⁹, Ogólnoukraińską Polonijną Organizację Społeczną „Polonia”¹⁰, czy też redakcję

4. <https://www.facebook.com/zwiazek.polakow.kijowa/> [dostęp: 13.11.2022].

5. <https://www.facebook.com/dompolski.kyiv> [dostęp: 13.11.2022].

6. <https://www.facebook.com/MSPPU/posts/pfbid02X5u1tLA5AotH2h8zn-ZvwSvrlHqRQm85MHpRiqqHAefWSbc41TQnfFXmDoZMTn1Ngl> [dostęp: 13.11.2022].

7. <https://www.sgh.waw.pl/wydarzenia/miedzynarodowe-forum-polsko-ukraińskie-dni-biznesowe> [dostęp: 13.11.2022].

8. <https://www.facebook.com/swietlana.gienina/posts/pfbid02GgYpp8Bx4wxDcfNJuutavtxXuP5xxZTrxNaAwFR6Df5am7oy2mExRkCa2ebYom1xl> [dostęp: 13.11.2022].

9. <https://www.facebook.com/profile.php?id=100071591148060> [dostęp: 13.11.2022].

10. <https://www.facebook.com/Organizacja.Spoleczna.POLONIA> [dostęp: 13.11.2022].

polskiego czasopisma na Ukrainie „Dziennik Kijowski”¹¹. Podobnie sytuacja wygląda w miastach obwodu kijowskiego, które nie zostały bezpośrednio dotknięte przez działania wojenne.

4.2. Obwód czernihowski

Pierwsze działania zbrojne w obwodzie czernihowskim rozpoczęły się 24 lutego. W dniu 25 lutego wojska rosyjskie rozpoczęły próby pełnego otoczenia Czernihowa. Do ostatnich dni marca prób zdobycia miasta było kilka. Całkowite oswobodzenie miasta nastąpiło 31 marca 2022 roku, a 2 kwietnia 2022 roku wojska rosyjskie całkowicie opuściły tereny obwodu.

W obwodzie czernihowskim okupacja odbywała się jedynie w miejscowościach wokół miasta Czernihowa. Polskie organizacje w obwodzie czernihowskim skupiają się w trzech ośrodkach miejskich: Czernihowie, Niżynie i Pryłukach. Mimo ciągłych obstrzałów, żadne z wymienionych miast nie było zajęte przez Rosjan. W Czernihowie działał Oddział Związku Polaków na Ukrainie „Polska Przzystań”. W tym momencie o działalności organizacji nic nie wiadomo. Nie ma informacji zarówno z czasów przedwojennych, jak i tych po 24 lutego 2022 roku. Podobnie sytuacja wygląda w przypadku jedynej organizacji polonijnej w Pryłukach – Kulturalno-Oświatowego Związku Polaków. Również brak jakichkolwiek danych dotyczących jego działalności. W tych okolicznościach trudno określić, czy wojna była czynnikiem wstrzymującym działalność, czy też organizacje przestały wcześniej funkcjonować.

W Niżynie główna działalność polonijna skupiała się wokół Kulturalno-Oświatowego Stowarzyszenia „Aster”. Po rozpoczęciu działań wojennych organizacja, podobnie jak większość innych, zawiesiła swoją działalność. Część członków w trakcie starć wojennych wyjechała do Polski. Zawieszenie aktywności trwało do początku września, a 5 września 2022 roku odbyło się spotkanie zarządu organizacji, które miało na celu nakreślenie planów dalszej działalności z uwzględnieniem członków, którzy nadal pozostają poza granicami Ukrainy. Stowarzyszenie postanowiło kontynuować działalność, a 11 listopada 2022 roku organizacja

11. <https://www.facebook.com/redakcjadk> [dostęp: 13.11.2022].

po raz pierwszy od początku wybuchu wojny zorganizowała wydarzenie, którym były uroczyste obchody Narodowego Święta Niepodległości w Niżynie¹².

4.3. Obwód sumski

Obwód sumski, podobnie jak opisywane wcześniej obwody, doświadczał rosyjskiej agresji już od pierwszego dnia wojny. Podobnie jak w obwodzie czernihowskim, wojska rosyjskie głównie okupowały drogi prowadzące do Sum, a także okolice miasta. Aktywne walki w obwodzie skończyły się 4 kwietnia. 11 kwietnia Ukraina odzyskała całkowitą kontrolę nad obwodem.

Sytuacja z organizacjami polonijnymi na ziemi sumskiej całkowicie różni się od innych obwodów. Organizacje polonijne na terenach tego obwodu były bardzo nieliczne. Wszystkie organizacje działały na obszarze stolicy – w Sumach. Dwie z trzech organizacji – Centrum Polskie „Wiara Nadzieja, Miłość” oraz Stowarzyszenie Polonijne „O Europejski rozwój Sumszczyzny” – już od chwili wybuchu wojny nie funkcjonowały. Obecnie o organizacjach nic nie wiadomo. Jedyną aktywnie działającą do 24 lutego organizacją w Sumach było Towarzystwo Kultury Polskiej. Prowadziło ono polską szkołę popołudniową, urządzało spotkania tematyczne, a członkowie obchodzili święta narodowe. Ostatnim większym wydarzeniem, w którym uczestniczyli członkowie Towarzystwa, był Nadzwyczajny Sejmik Federacji Organizacji Polskich na Ukrainie, który odbył się 18 grudnia 2021 roku w związku ze śmiercią pani prezes Emilii Chmielewskiej oraz wyborem nowych władz federacji¹³. Tragiczne wydarzenia, mające swój początek 24 lutego, pokrzyżowały dalsze plany funkcjonowania organizacji. Do chwili obecnej nie wznowiła swej działalności. Nie ma również informacji o oficjalnym zakończeniu jej działalności.

12. <https://www.facebook.com/aster.polska/posts/pfbid0BaGDJGrSzdJEuGbnrk5S6Qd27qxrZwPZTBWMnyvrvqFi8LMsaSARRHg9VSExTLpel> [dostęp: 13.11.2022].

13. http://polska.sumy.ua/nadzwyczajny-sejmik-federacji-organizacji-polskich-na-ukrainie/?fbclid=IwAR3UAeocx_q09NmZ_N-SpWJYa1101g_M1MZnHu05WAts2COtw02f1YOp_yQQ [dostęp: 15.11.2022].

4.4. Obwód charkowski

Rosyjska agresja na terenie obwodu charkowskiego rozpoczęła się 24 lutego, lecz w odróżnieniu od innych obwodów, wyzwolenie spod wojsk okupacyjnych nastąpiło znacznie później, ponieważ dopiero w pierwszej połowie września 2022 roku. Stało się to dzięki dobrze zorganizowanej kontrofensywie Sił Zbrojnych Ukrainy, która rozpoczęła się 6 września i wyzwoliła zajęte części obwodu oprócz niedużego pasa ziemi za rzeką Oskoł¹⁴. Wojsko rosyjskie kontrolowało nie tylko drogi prowadzące do Charkowa, lecz także wszystkie miejscowości na wschód od miasta obwodowego, w tym takie miasta jak: Wowczańsk, Balaklia, Kupiańsk oraz Iziom. Wszystkie miejscowości zostały wyzwolone w trakcie ukraińskiej kontrofensywy.

Polskie stowarzyszenia swoją aktywność skupiały w stolicy obwodu, w Charkowie. Do 2022 roku funkcjonowały tam cztery organizacje polonijne: Stowarzyszenie Kultury Polskiej, Organizacja Społeczna Dom Polonii na Wschodzie wraz z działającym przy nim Klubem-Przedszkolem „Polak Mały” oraz Polskie Centrum Kulturalno-Edukacyjne „Drzewo”¹⁵.

Stowarzyszenie Kultury Polskiej w Charkowie zrzeszało Polaków, a także ludzi innych narodowości, zainteresowanych polską kulturą. Funkcjonowała przy nim polska szkoła sobotnia oraz Klub Miłośników Kultury Polskiej. Stowarzyszenie corocznie organizowało Dni Kultury Polskiej w Charkowie. Dzień 24 lutego przerwał jego funkcjonowanie – do chwili obecnej nie wznowiło swej działalności. Ostatnie wpisy na portalach społecznościowych stowarzyszenia były dokonane 25 lutego¹⁶.

Organizacja Społeczna „Dom Polonii na Wschodzie” była w swych założeniach wielofunkcyjna. Przy stowarzyszeniu funkcjonowały: klub polskiego kina, dział turystyki leczniczej, dział konsultacji i pomocy prawnej, dział pomocy lekarskiej, klub dla dzieci w wieku przedszkolnym „Polak Mały” i centrum zdalnego nauczania zawodowego „Collegium

14. <https://www.svoboda.org/a/ukraina-diktuet-hod-voyny-nastuplenie-vsu-pod-harjkovom-i-hersonom/32024575.html> [dostęp: 15.11.2022].

15. Dane Głównego Urzędu Statystycznego, <https://polonia.stat.gov.pl> [dostęp: 30.10.2022].

16. <https://www.facebook.com/PoloniaKharkovUa/> [dostęp: 15.11.2022].

Polonicus¹⁷. Po rozpoczęciu działań wojennych organizacja zawiesiła funkcjonowanie, lecz jeszcze w trakcie walk w regionie częściowo wznowiła aktywność, stając się Fundacją Wspierania Uchodźców i Ofiar Wojny „Dom Polonii na Wschodzie”. Wiosną 2022 roku Fundacja postanowiła zebrać fundusze na odbudowę i likwidację zniszczeń Wysoczańskiej Gromady w okolicach Charkowa, gdzie w trakcie działań zbrojnych schroniło się blisko 100 tysięcy mieszkańców miasta¹⁸. Obecnie organizacja nadal działa, lecz w formule online, co jest podyktowane wyjazdem członków poza granice Ukrainy. Przedstawiciele organizacji udzielili kilkakrotnie wywiadów w mediach polskich, opowiadając o losach Polaków Charkowszczyzny. Ponadto organizacja bardzo mocno udziela się charytatywnie – udało się jej zorganizować kilkakrotnie konwoje humanitarne z artykułami spożywczymi, lekami oraz odzieżą dla potrzebujących osób na Ukrainie¹⁹.

Kolejną organizacją w obwodzie jest Klub-Przedszkole „Polak Mały”, który działa u boku Organizacji Społecznej Dom Polski. Organizacja skupia się głównie na wychowywaniu w duchu polskiej kultury dzieci w wieku przedszkolnym (3–7 lat)²⁰. Do 2022 roku funkcjonowała niezwykle aktywnie, lecz po rosyjskiej agresji zawiesiła chwilowo swą działalność. Obecnie powróciła do aktywności, lecz w formule online²¹.

Polskie Centrum Kulturalno-Edukacyjne „Drzewo” jest organizacją zajmującą się nauczaniem języka polskiego, a swą działalność w formule online prowadziło jeszcze przed wybuchem wojny. Po rosyjskiej agresji organizacja zawiesiła swą działalność do września 2022, a obecnie funkcjonuje w takim samym stopniu jak przed agresją²². Wcześniejsza działalność online oraz zdobyte doświadczenie na pewno miały pozytywny wpływ na podtrzymanie ciągłości funkcjonowania organizacji.

17. <http://bazapolonii.wspolnotapolska.org.pl/organizacja/67628/Dom-Polonii-na-Wschodzie-z-siedzib-w-Charkowie> [dostęp: 15.11.2022].

18. <https://www.facebook.com/groups/1001902420689233> [dostęp: 15.11.2022].

19. Informacje uzyskane od autora od członków zarządu.

20. <https://www.facebook.com/polakmalyklub/> [dostęp: 15.11.2022].

21. Informacja uzyskana przez autora.

22. <https://www.facebook.com/drzewo.polski> [dostęp 16.11.2022].

4.5. Obwód mikołajowski

Obwód mikołajowski, pomimo częstych ataków raketowych, nie został bezpośrednio zaatakowany podczas pierwszych dni wojny. Wojska rosyjskie wkroczyły do obwodu dopiero w połowie marca. Próbowano szybko otoczyć Mikołajów oraz przejąć główne drogi prowadzące do miasta. Po nieudanych próbach zajęcia miasta rosyjskie wojska zajęły południowo-wschodnią część obwodu. Dużą część obwodu udało się odbić wiosną 2022 roku, lecz pełne wyswobodzenie nastąpiło dopiero 10 listopada.

Organizacje polonijne znajdowały się w takich miastach jak: Mikołajów, Jużnoukraińsk, Krzywe Jezioro, Pierwomajsk oraz Wozneseńsk. Żadna z tych miejscowości nie była zajęta bezpośrednio przez siły okupacyjne. W stolicy obwodu, Mikołajowie, działały dwie organizacje polonijne: Stowarzyszenie Polaków w Mikołajowie oraz wojewódzka organizacja Społeczne Stowarzyszenie Polskiej Kultury „Polonia Semper Fidelis”²³.

Stowarzyszenie Polaków w Mikołajowie było tradycyjną organizacją polonijną zajmującą się krzewieniem kultury polskiej, nauczaniem języka polskiego bądź organizacją festiwali²⁴. Po rozpoczęciu wojny zawiesiła działalność głównie ze względu na wyjazd większości członków za granicę, a szczególnie do Polski. Obecnie w organizacji prowadzone są wyłącznie lekcje języka polskiego online²⁵. Inaczej sytuacja wygląda w wypadku Społecznego Stowarzyszenia Polskiej Kultury „Polonia Semper Fidelis”. Organizacja prawdopodobnie już przed rozpoczęciem wojny zaprzestała aktywnej działalności, gdyż ich ostatnia oficjalnie udokumentowana działalność pochodzi sprzed czasu pandemii COVID-19²⁶. Sam początek wojny na Ukrainie prawdopodobnie oznaczał koniec działalności organizacji.

23. Dane Głównego Urzędu Statystycznego, <https://polonia.stat.gov.pl> [dostęp: 30.10.2022].

24. <https://www.facebook.com/groups/polacy.mk/> [dostęp: 16.11.2022].

25. https://www.youtube.com/watch?v=VBrTsx_GwBM&t=615s [dostęp: 16.11.2022].

26. <https://svidok.info/uk/evidence/22302> [dostęp: 16.11.2022].

W Jużnoukraińsku funkcjonowała jedna organizacja polonijna – Stowarzyszenie Polaków Polonia. To typowa organizacja polonijna zajmująca się pielęgnowaniem tradycji i kultury polskiej. Funkcjonuje przy parafii św. Antoniego z Padwy w Jużnoukraińsku. Dzięki dużej odległości miasta od działań wojennych i współpracy z parafią rzymskokatolicką organizacji udało się kontynuować swą działalność. Latem stała się placówką, gdzie docierała polska pomoc humanitarna dla Jużnoukraińska. Stowarzyszenie pomagało dostarczać pomoc potrzebującym w mieście²⁷.

Bardzo podobny format działalności ma również jedyna polonijna organizacja z Krzywego Jeziora, czyli Krzywojeziorskie Towarzystwo Kultury Polskiej im. Marty Wieckiej. Funkcjonuje przy parafii św. Ludwika. Wojna bezpośrednio nie przerwała jej istnienia ani działalności. Głównym celem jest odbudowa kościoła (kościół jest odnawiany z kilkukrotnymi przerwami od 1993 roku²⁸) wraz z przykościelnym pomieszczeniem, w którym ma się w przyszłości znajdować siedziba organizacji. Towarzystwo planuje, po renowacji pomieszczenia, prowadzić stacjonarne lekcje języka polskiego oraz organizować wydarzenia kulturalne²⁹.

W Perwomajsku działa jedna organizacja polonijna – Towarzystwo Polskie „Dom Polski”. Organizacja ta skupia się na moderowaniu życia kulturalnego społeczności polskiej i w dużej mierze koncentruje się na osobach młodych. Przez działania wojenne organizacja była zmuszona zreformować sposób swojej działalności. Członkowie zaczęli angażować się w działalność wolontariacką i skupiali się na wsparciu innych członków w wieku powyżej 60. roku życia. Poza tym organizacja regularnie organizuje dostawy żywności i leków dla najbardziej potrzebujących osób. W sierpniu Towarzystwu udało się zorganizować wyjazd dzieci żołnierzy na wakacje do Polski. Niestety, przez alarmy przeciwlotnicze nie ma możliwości prowadzenia spotkań w szerszym gronie, ale członkowie starają się spotykać razem przy obchodach świąt narodowych. Do chwili

27. <https://www.facebook.com/groups/905882439744002/permalink/1821896821475888/> [dostęp: 16.11.2022].

28. <http://unbib.mk.ua/index.php/2009-06-11-13-17-31/nchurch/139-2019-01-08-09-04-20/3304-2019-01-08-09-05-49.html> [dostęp: 16.11.2022].

29. https://www.youtube.com/watch?v=AFck3dmf67c&ab_channel=%C5%B-ByciePolskiewOdessie [dostęp: 16.11.2022].

wybuchu wojny organizacja liczyła 110 osób. W chwili obecnej w mieście pozostało około 25 osób – znaczna większość wyjechała do Polski bądź na inne tereny Ukrainy³⁰.

W Pierwomajsku istnieją dwie organizacje polonijne: Rejonowe Polskie Towarzystwo „Nadzieja” oraz Towarzystwo Kultury Polskiej im. Jana Pawła II. O działalności obu niewiele wiadomo. Rejonowe Polskie Towarzystwo „Nadzieja” mimo rosyjskiej inwazji funkcjonuje do chwili obecnej. Główna działalność Towarzystwa skupia się wokół współpracy z Konsulatem Rzeczypospolitej Polskiej w Odessie oraz z urzędem miejskim w mieście Pierwomajsku. Obecnie organizacja liczy około 42 członków³¹. O działalności drugiej organizacji, czyli Towarzystwa Kultury Polskiej im. Jana Pawła II, niestety nic nie wiadomo.

4.6. Obwód zaporoski

Jak już wspomniano w poprzednim rozdziale, znaczna część obwodu znalazła się pod rosyjską okupacją, natomiast północna część z samym Zaporozem uchroniła się przed okupacją. W Zaporozu swą działalność prowadziły cztery organizacje polonijne: Obwodowe Stowarzyszenie Kultury Polskiej im. Adama Mickiewicza, Związek Polaków Zaporozia „Polonia”, Stowarzyszenie Kultury Polskiej im. Jana Pawła II oraz Towarzystwo Języka i Kultury Polskiej.

Obwodowe Stowarzyszenie Kultury polskiej im. Adama Mickiewicza funkcjonowało niezwykle szeroko. Przy stowarzyszeniu działała niedzielna szkoła, zespół teatralno-estradowy „Polskie kwiaty”, zespół folklorystyczny „Piernacz”, kółko malarsko-literackie „Kolorowy świat” oraz klub seniorów. Ponadto stowarzyszenie prowadziło działalność wydawniczą, dziennikarską i naukową. Wojna dość mocno zahamowała tę aktywność, przede wszystkim przez wyjazd części członków na bardziej bezpieczne tereny Ukrainy bądź za granicę. Do aktywniejszej działalności organizacja powróciła niedawno. We wrześniu przedstawiciele stowarzyszenia

30. Dane uzyskane przez autora od zarządu Towarzystwa.

31. Dane uzyskane przez autora od zarządu Towarzystwa.

przekazali w darze Zaporoskiej Regionalnej Uniwersyteckiej Bibliotece Naukowej zbiór książek w języku polskim³².

Związek Polaków Zaporozża „Polonia” jest organizacją, która zajmowała się głównie nauczaniem języka polskiego, organizowaniem koncertów czy tematycznych spotkań. Po 24 lutego organizacja zawiesiła swą działalność. Z dostępnych informacji wynika, że członkowie walczą z okupantem w szeregach ukraińskiej armii³³. Związek zaczął wracać do normalnego funkcjonowania już pod koniec lipca. Część członków znajdujących się w Polsce uczestniczyła w wydarzeniach poświęconych upamiętnieniu ofiar powstania warszawskiego w Warszawie³⁴. Organizacja zreformowała swoją działalność, a większość spotkań odbywa się w formie online. Od tego czasu Związek Polaków „Polonia” zorganizowało kilka spotkań tematycznych: „Zaporoski obóz NKWD dla polskich jeńców wojennych: działalność i codzienność”³⁵, „Tradycje w Dniu Wszystkich Świętych”³⁶, „Odzyskanie niepodległości przez Polskę”³⁷, „Działalność Józefa Piłsudskiego”³⁸ oraz „Życiowa droga Romana Dmowskiego”³⁹.

32. <https://www.facebook.com/groups/1380756908710573/permalink/5366405496812341/> [dostęp: 18.11.2022].

33. <https://www.facebook.com/Poloniazpu/posts/pfbid02eJq8NQoFgH44kY-tj5XVpf3uvwsanXkq8yiii6JbB4pg6Rak2m5igBbSFfoMJAM3l> [dostęp: 19.11.2022].

34. <https://www.facebook.com/poloniazpu/posts/pfbid02Uvra4A6vuDgnCN-8bZ7gBYA8wywgTB8hv4ZQjbjCSPz3U7zUESuHx76EmeqzsMoqfl> [dostęp: 19.11.2022].

35. <https://www.facebook.com/Poloniazpu/posts/pfbid0LVhhowdYYAZ13XG-KwcYq9T1c6yiHopyPA8mkiiE6MQvGecqC27Nvu17CbPbyUNb2pl> [dostęp: 19.11.2022].

36. <https://www.facebook.com/Poloniazpu/posts/pfbid025zTVJ2HKfPapXWR-goMkoUy8d8F8ffWg1kar3Mm9ZaqakUCYV63GP93yQEJpMgHp9l> [dostęp: 19.11.2022].

37. <https://www.facebook.com/Poloniazpu/posts/pfbid02TAXQw2H1BNtJY-gqiQYdcyAXhQXmwUCppFhdc6wnn3jtWLqnBSmebe34pCFsMQK4yl> [dostęp: 19.11.2022].

38. <https://www.facebook.com/Poloniazpu/posts/pfbid02UQPLFcXotU-VK2imZXUui46qw3HAbht3KYU8mKVEQitZ5Zb3E9g67pmS559LG7PrFl> [dostęp: 19.11.2022].

39. <https://www.facebook.com/Poloniazpu/posts/pfbid03SokeURHnE-zVHpX3M28uUggVXeDZ2gt6aJN4tSvqWxyiqbBxZvngAuhd3nML2NgBl> [dostęp: 19.11.2022].

Stowarzyszenie Kultury Polskiej im. Jana Pawła II to organizacja, która do rosyjskiej agresji na Ukrainie działała przy katolickiej katedrze pod wezwaniem Boga Ojca Miłosiernego. Po rosyjskiej agresji organizacja wstrzymała swą działalność, którą wznowiła we wrześniu 2022 roku. Podobnie jak Stowarzyszenie Polaków Zaporozża „Polonia”, Stowarzyszenie Kultury Polskiej im. Jana Pawła II również zmodyfikowało działalność i przeszło w większości na spotkania hybrydowe. Spotkania odbywają się stacjonarnie i są transmitowane na żywo.

Niewiele jest informacji o działalności ostatniej organizacji polskiej w Zaporozżu, czyli o Towarzystwie Języka i Kultury Polskiej. Organizacja zaprzestała dokumentacji swej działalności jeszcze pod koniec 2019 roku, co może się wiązać z negatywnym wpływem pandemii na organizację. Do 2019 roku organizacja główny swój nacisk kładła na naukę języka polskiego⁴⁰.

Podsumowanie

Agresja rosyjska bardzo mocno wpłynęła na działalność organizacji polonijnych na sześciu bezpośrednio zajętych i wyzwolonych terenach Ukrainy. Prawie wszystkie organizacje musiały się zmierzyć z dużym ubytkiem swych członków z powodu wyjazdu za granicę bądź na inne tereny Ukrainy. Fakt ten przyczynił się do znacznego ograniczenia ich działalności i w dużej mierze zmusił do modyfikacji formy działalności. Bardzo problematyczne są ciągle ostrzały ukraińskich miast przez stronę rosyjską.

Przede wszystkim znaczna część organizacji powróciła do dalszego funkcjonowania, a ich członkowie aktywnie włączyli się w pomoc humanitarną. Zmieniła się także koncepcja działalności, zwłaszcza wśród członków organizacji polonijnych, przebywających w tym momencie na terenie Polski. Do tej pory organizacje polskie były „ambasadorami” Polski na Ukrainie. Obecnie przedstawiciele polskich organizacji przebywający w Polsce są niejako łącznikami sprawy ukraińskiej w Polsce. To dzięki

40. <https://www.facebook.com/ZaporizkeTovaristvoPolskoiMoviTaKulturi> [dostęp: 19.11.2022].

nim realizowane jest wiele inicjatyw humanitarnych skierowanych do osób potrzebujących.

Pozostałe tereny Ukrainy

Pod koniec wiosny 2022 roku, kiedy to okazało się, że zachodnie tereny Ukrainy są bezpieczniejszą częścią kraju, wiele osób powróciło z zagranicy, by pomimo ciągłego niebezpieczeństwa próbować wieść normalne życie. Tereny zachodniej Ukrainy są miejscem, gdzie polskich organizacji jest najwięcej, a zarazem ucierpiały one najmniej. Ze względu na ich mnogość nie będziemy analizowali działalności każdej z nich osobno, lecz spróbujemy zobaczyć całościowo, jak zmieniło się życie takich organizacji po 24 lutego 2022 roku.

Analizując działalność takich organizacji, jak Związek Polaków na Ukrainie z oddziałami w 16 obwodach oraz Towarzystw Kultury Polskiej, które są niezależnymi bytami w każdej miejscowości, możemy w dużej mierze zauważyć tendencję podtrzymywania kierunku działalności sprzed wojny. Większość polskich organizacji nieprzerwanie funkcjonuje w obwodach niedotkniętych działaniami wojennymi. Organizacje te skupiają się na rozwoju i pielęgnowaniu kultury i polskich tradycji, a także na nauczaniu języka polskiego. Wiele środowisk rozpoczęło również działalność charytatywną. Przykładem jest Związek Polaków im. Adama Mickiewicza w Odessie, który regularnie zbiera materiały potrzebne cywilom i żołnierzom Sił Zbrojnych Ukrainy⁴¹. Za swoją działalność organizacja otrzymała podziękowanie od dowództwa Południowej Odeskiej Administracji Terytorialnej Gwardii Narodowej Ukrainy⁴². Bardzo duży nacisk związek kładzie także na działalność wychowawczą. Wiele wydarzeń angażuje przedstawicieli najmłodszego pokolenia. Związek Polaków im. Adama Mickiewicza w Odessie można śmiało podać jako przykład prawidłowego rozwoju i funkcjonowania organizacji polonijnych,

41. <https://www.facebook.com/polonia.od.ua> [dostęp: 20.11.2022].

42. <https://www.facebook.com/polonia.od.ua/posts/pfbid036SSzNGed2H1Ek2JogLoKKQk2e7w3ftoRb2EXFi8L43rDSnyHnmX9enhZUwks32uhl> [dostęp: 20.11.2022].

gdy kładzie się nacisk na działania zewnętrzne, przez co są one bardzo zauważalne.

Regularną działalność zachowało również Towarzystwo Kultury Polskiej Ziemi Lwowskiej z oddziałami w 22 miejscowościach obwodu lwowskiego, choć po wybuchu wojny kilka oddziałów spowolniło swą działalność w stosunku do lat poprzednich. Wśród najbardziej aktywnych można wymienić oddziały z Czerwonogrodu, Złoczowa, Sambora, Łanowic, Żółkwi oraz Stryja. Wszystkie te organizacje pracują na polu kulturalnym i zajmują się promocją kultury polskiej na ziemiach obwodu lwowskiego. Oddziały TKPZL z Czerwonogrodu⁴³, Sambora, Łanowic⁴⁴ i Stryja⁴⁵ oraz Żółkwi⁴⁶ bardzo mocno działają na polu charytatywnym poprzez ciągłą organizację zbiórek dla uchodźców ze wschodnich terenów Ukrainy lub dla wojska ukraińskiego. Na polu pomocy dla wojska ukraińskiego można wyróżnić oddział TKPZL w Samborze, który niezwykle często i regularnie wysyła na wschód Ukrainy żywność, artykuły medyczne oraz sprzęt do walczących jednostek⁴⁷.

Również bardzo pozytywnym przykładem działań charytatywnych wśród organizacji polonijnych jest Studencki Klub Polski z Żytomierza. Organizacja przyjmuje pomoc humanitarną dostarczaną z Polski i przekierowuje ją do najbardziej potrzebujących osób na ziemi Żytomierskiej (w tym częściowo dla miejscowej Polonii), a zwłaszcza uchodźców z terenów objętych działaniami wojennymi. Klub Studencki część swej pomocy kieruje również do wojska ukraińskiego⁴⁸. Od momentu rosyjskiej agresji na Ukrainę, Klubowi udało się też zorganizować wyjazd dzieci na wakacje do Zakopanego⁴⁹.

Nie oznacza to, że tylko wyżej wymienione organizacje działają na polu charytatywnym. Takich organizacji polonijnych, zwłaszcza na terenach zachodniej i centralnej Ukrainy, w chwili obecnej można znaleźć

43. <https://www.facebook.com/TKPZL.Czerwonograd> [dostęp: 20.11.2022].

44. <https://www.facebook.com/tkpzlanowice> [dostęp: 20.11.2022].

45. <https://www.facebook.com/groups/674796199263725> [dostęp: 20.11.2022].

46. <https://www.facebook.com/tkpzl.zolkiew> [dostęp: 20.11.2022].

47. <https://www.facebook.com/profile.php?id=100009750300418> [dostęp: 20.11.2022].

48. https://skpz.org.ua/about_projects.php?id=496&cat=3&fbclid=IwAR2ek0DKQMMf8309YiiLgFzNsH0p8S-DJn7NcZFhzi65IFesXIRE7WdeT8A#prettyPhoto [dostęp: 20.11.2022].

49. https://skpz.org.ua/about_projects.php?id=489&cat=3 [dostęp: 20.11.2022].

o wiele więcej. Bardzo dużo pomocy charytatywnej udzielają takie organizacje jak Centrum Kultury Polskiej i Dialogu Europejskiego w Iwano-Frankowsku⁵⁰, Polskie Kulturalno-Oświatowe Towarzystwo „Zgoda” w Borysławiu⁵¹, Chmielnicki Miejski Związek Polaków Ukrainy⁵², Towarzystwo Pomocy Polakom „Wielkie Serce” w Nowym Rozdole⁵³ oraz wiele innych.

Mimo trudnych czasów na Ukrainie można zauważyć pewnego rodzaju renesans działalności polskich grup harcerskich. Aktywne grupy harcerskie funkcjonują we Lwowie, w Kijowie, Charkowie, Równym, Kostopolu, Zdołbunowie, Winnicy, Samborze i Bóbrce. Latem grupom udało się spotkać na terenie Polski w ośrodku szkoleniowo-wypoczynkowym ZHR pod Olsztynem⁵⁴. Wszystkie grupy prowadzą aktywną działalność edukacyjno-wychowawczą, opiekują się grobami, a także organizują w miarę możliwości wyjazdy turystyczne. Jest to pozytywny sygnał dowodzący atrakcyjności takich grup dla młodych osób na Ukrainie.

LKS Pogoń Lwów wciąż pozostaje jedynym funkcjonującym polonijnym klubem sportowym we Lwowie. I choć w tym roku nie wystartował on w obwodowej lidze, to nadal aktywnie działa i uczestniczy w meczach charytatywnych⁵⁵. Klub szkoli również młodsze pokolenie w szkółce piłkarskiej Pogoni, lecz na terenie Polski⁵⁶. Pogoń Lwów również aktywnie uczestniczy w organizowanym przez Fundację Wolność i Demokrację projekcie „Pomoc Rodakom w obliczu wojny na Wschodzie”⁵⁷.

Po rosyjskiej agresji polskie organizacje artystyczne, takie jak zespoły muzyczne, taneczne, chóry, a także teatry, których na Ukrainie

50. <https://www.facebook.com/ckpide> [dostęp: 20.11.2022].

51. <https://www.facebook.com/zgoda.boryslaw/> [dostęp: 20.11.2022].

52. <https://www.facebook.com/groups/271484573357402/permalink/1402739900231858/> [dostęp: 20.11.2022].

53. <https://www.facebook.com/groups/269049299946875> [dostęp: 20.11.2022].

54. <https://www.facebook.com/harcerstwowpolskienaukr/posts/pfbid02wCSpz-p3rRkWg6EatuBRinzEnagoKNbpN2bhhaiNpyf6kXJKxt5hymQTPd0bazqHbMI> [dostęp: 20.11.2022].

55. <http://pogon.lwow.net/zagrali-dla-chlopakow-na-froncie/> [dostęp: 20.11.2022].

56. <http://pogon.lwow.net/ruszaja-treningi-szkolki-pogoni/> [dostęp: 20.11.2022].

57. <http://pogon.lwow.net/kontynuujemy-projekt-pomoc-rodakom-w-obliczu-wojny-na-ukrainie-realizowany-przez-fundacje-wolnosc-i-demokracja/> [dostęp: 20.11.2022].

jest bardzo dużo, niestety w dużej mierze ograniczyły swą aktywność. Mniejsze zespoły artystyczne, które najczęściej działały przy większych organizacjach polonijnych, w większym stopniu prawie zawiesiły swą działalność. Jest to głównie spowodowane brakiem wydarzeń artystycznych czy festiwali, których organizacja jest obecnie niemożliwa. Spośród kilku polskich teatrów działających na Ukrainie aktywny pozostał tylko jeden – Polski Teatr Narodowy we Lwowie. Teatr boryka się z problemami dotyczącymi odwoływania spektakli ze względu na ciągłą niestabilną sytuację w kraju⁵⁸. Niemniej jednak po 24 lutego udało się wystawić dwie sztuki „Tajemnice Szopena” na motywach twórczości Érica-Emmanuela Schmitta oraz „Nic dwa razy. Monodramat oparty na poezji Wiesławy Szymborskiej”. W związku z obecną sytuacją nie udało się wystawić spektaklu Przemysława Tejkowskiego „Ostatnie tango z Herbertem”⁵⁹. Inne istniejące teatry polonijne, takie jak Teatr Polski im. Józefa Ignacego Kraszewskiego w Żytomierzu oraz przeznaczony dla najmłodszych teatr lalek „Zielona Żabka” we Lwowie i „Podaruj dzieciom uśmiech” w Stryju prawdopodobnie nie przetrwały czasów pandemii COVID-19 i w chwili obecnej nie prowadzą żadnej działalności.

Organizacje polonijne na terenach niedotkniętych bezpośrednio wojną również mierzą się z wieloma problemami, lecz w odróżnieniu od polskich organizacji na wschodzie, środowiska polskie na zachodzie Ukrainy mają ciągłą możliwość kontynuowania swojej działalności. Obecnie organizacje polonijne bardzo często na pierwszy plan wysuwają inicjatywy charytatywne, lecz nie zapominają o swych sztandarowych inicjatywach. Poprzez swą aktywną działalność przyczyniły się do polepszenia swego wizerunku na Ukrainie. Z pewnością polskie organizacje są w znacznym stopniu bardziej pozytywnie kojarzone, niż to miało miejsce jeszcze rok temu.

58. <https://www.facebook.com/ptl.lwow> [dostęp: 20.11.2022].

59. Tamże.

Podsumowanie

Polskie organizacje na terenie Ukrainy w 2022 roku stanęły przed niezwykle ciężkim zadaniem. Już sama pandemia COVID-19 wymusiła na nich reorganizację i wprowadzenie reform, z którymi nie wszyscy sobie poradzili. Obserwując aktywność polskich organizacji, można zauważyć, że ostatnie lata były okresem zahamowania działalności polskich środowisk. Przełom roku 2021/2022 miał być dla wielu organizacji społecznych powrotem do normalnego funkcjonowania oraz okazją do nadrobienia ostatnich dwóch lat, gdy ich działalność była wstrzymana. Niestety z początkiem 2022 roku polskie środowiska stanęły przed kolejnym wyzwaniem, jakim jest rosyjska agresja na Ukrainę. Rok 2022 stał się dla organizacji polonijnych na Ukrainie sprawdzianem i testem na solidarność. Co prawda zdecydowana większość polskich organizacji znajdowała się na terenach nieobjętych bezpośrednio wojną, niemniej jednak również organizacje na zachodzie Ukrainy stanęły przed wyzwaniem, jakim były fale uchodźców szukających schronienia. Polacy mieszkający na Ukrainie muszą regularnie mierzyć się z atakami rakietowymi. Od jesieni 2022 roku rozpoczęły się również ataki na infrastrukturę krytyczną Ukrainy, co skutkuje brakiem prądu, ciepła, a także Internetu czy środków komunikacji. Obecnie na Ukrainie wszelkie wydarzenia kulturalne oraz wszelkiego rodzaju przedsięwzięcia artystyczne zeszyły na dalszy plan, ustępując miejsca działalności charytatywnej. Uwzględniając wszystkie te czynniki, z którymi muszą się mierzyć polskie organizacje na Ukrainie, należy zakładać, że w niedalekiej przyszłości kolejne organizacje wstrzymają działalność bądź nie przetrwają próby czasu.

Trudne czasy wymagają całkowicie innego podejścia do działalności niż dotychczasowe funkcjonowanie. Działalność charytatywna i wszelkiego rodzaju wolontariaty o wiele bardziej zachęcają ludzi do działania i jednoczą środowiska na Ukrainie. Taki typ pracy najwyraźniej

konsoliduje również członków organizacji wewnątrz, wzmacnia ich więzi oraz buduje renomę w oczach społeczności zamieszkującej bohaterstwo walczącą Ukrainę. Znaczna część organizacji polonijnych stała się pośrednikami w akcjach pomocowych skierowanych na Ukrainę z Polski czy innych państw europejskich. To wszystko sprawia, że polskie organizacje w ciągu ostatniego roku są o wiele bardziej zauważalne przez lokalną społeczność, a ich wizerunek buduje się na nowo.

Niestety, nikt nie wie, jak dalej potoczą się wydarzenia na Ukrainie, a dynamizm sytuacji jest ogromny. Bardzo ciężko przewidywać, ile czasu potrwać działania wojenne oraz w jakim stanie wyjdzie z tego Ukraina. W tej wielkiej niewiadomej, niewiadomy jest również los polskich organizacji na Ukrainie. Pozostaje nam jedynie wierzyć, że cała sytuacja się unormuje, a organizacje polskie będą mogły dalej kontynuować swoją działalność.

ADNOTACJA

Sytuacja wojenna na Ukrainie jest dynamiczna. Podział terenowy, wykorzystywany w podrozdziałach (1. Tereny okupowane; 2. Tereny okupowane i wyzwolone wraz z terenami, które znajdowały się w bezpośredniej bliskości działań wojskowych; 3. Pozostałe tereny – te, na których nie dochodziło do starć wojennych) może być nieaktualny w momencie publikacji raportu. Takie nieścisłości zdarzyły się już podczas samego pisania raportu, gdy Chersoń został zaliczony do terenów okupowanych, podczas gdy kilka dni później, 11 listopada 2022 roku, wyzwoliły go Siły Zbrojne Ukrainy.

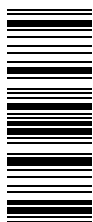
[Uwaga autora]

INSTYTUT IM. GEN.
WŁADYSŁAWA ANDERSA

Raport jest pierwszą próbą ukazania obecnej sytuacji środowisk polskich na Ukrainie według stanu na koniec 2022 roku.

Nowa faza rosyjskiej agresji wobec tego państwa wpłynęła na wszystkich obywateli Ukrainy, w tym znaczną mniejszość polską, która tam zamieszkuje. Autor raportu stara się ukazać, jak obecnie funkcjonują polskie organizacje na terenach objętych działaniami wojennymi, zarówno tych okupowanych przez Rosjan, jak i odbitych przez Siły Zbrojne Ukrainy. Praca przedstawia również sytuację polskich organizacji na zachodnich terenach państwa ukraińskiego, niedotkniętych bezpośrednią inwazją, ale zmagających się z napływem uchodźców ze wschodu tego kraju oraz innymi skutkami wojny.

ISBN 978-83-67064-77-4

facebook.com/WydawnictwoWerset

werset[®]